

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 15.

У Новом Саду, 15. октобра 1908.

Год. I.

САДРЖАЈ: Лукијан Богдановић српски патријарх (Са сликом). — Модерно цртање, од Јов. Искруљева, из Врањева. — Примери за проучавање ђака, од др. П. Радосављевића. — Школа и настава: Биолошки принципи у настави. — Учитељство: Удружење учитељица у Немачкој. — Из школске самоуправе: Српски нар. цркв. сабор. — Заједничка седница средњих учитељских зборова у Бачкој. — Извештај о школама у епарх. темишварској. — Преглед Орфелинова Буквара. — Белешке. — Нове књиге. —

Његова Светост **Лукијан Богдановић**,
српски патријарх.

Лукијан Богдановић

српски патријарх.

На српски патријарашки престо дошао је нов човек.

Поздравља га црква, поздравља га жива црква — народ, поздравља га извор црквин — школа!

Поздрвила је школа већ многе избранике на престолу патријарашком. Сијнула јој је већ много пута нада, да ће веселије погледати у будућност, свежијим животом поћи напред, али је брзо долазила до уверења, да јој је нада остала само — нада. Продукт старог школског система водио је све наше црквене поглавице другом правцу, другом путу, који није ишао школи. Иако је та једностраност згрешила много бићу народном, ипак се донекле могла оправдати тиме, што и у просвећенијих и друштвено срећенијих народа и племена, није просветни правац био самосталнији. Но последњи деценијуми, у којима је у нас задржан ток народне просвете, у просвећених народа су епоха просветна рада. Како ћемо стићи светлој тачци народне среће, ако у нас и сада у овом новом добу, овлада стара једностраност!

Школа српска и опет се — нада. Дочекала је на престолу српских црквених поглавица човека млада, свежа, човека нове школе. Наде њене виде у његову раду извор, који би могао дати и у овим тешким националним просветним приликама, нов живот, нову снагу бићу народном. И ово је школина последња нада те врсте. Последња нада којом ишчекује, да је наша црквена

поглавица једнаком љубављу пригрли као и цркву, јер без те једнакости, гасиће се све брже извор живе цркве, па и светлост саме — наше цркве.

Ми много верујемо добром срцу нове црквене поглавице, јер га познајемо; познајемо добро срце и меку душу негдашњег младића у раној младости. Таке врлине не гасну лако и моћ воље и искуство зрела мужа, знаће их племенито применути у корист просветног унапређења народног.

Таком вером поздрављамо Његову Светост, таком вером чекамо његов просветни рад!

Модерно цртање.

Јован Искруљев учитељ — Арач-Врањево —

в.) Модернизовање цртања.

Колевка сваком новитету и изуму мање више, јесу Сједињене Државе. Не треба се ни чудити онда, кад рекнем да су први импулс модернизовању цртања дале Сједињене Државе.

У Сједињеним Државама корист и потребу цртања увидео је сам народ, те наговори власт, да уврсти 1870 г. и цртање у ред наставних предмета. Уврстивши цртање у ред наставних предмета, прва брига више власти била је та, да практично и теоретично спреми учитељство за предавање овог предмета — по најмодернијим начелима. — Ове мисије прими се *Walter Schmit*, те по најновијим начелима устроји цртање, а за неколико месеци изучи један део учатељства новом методу.

Но много је допринео модернизовању цртања и одушевљени проф. *Louis Prang* који је методу модерног цртања средно у целину, а која се дели: На цртање по природи, репрезентацију, или приказивање предмета онако, како се они привиђају оку; орнаментално цртање, или декорацију, приказивање у орнаменту, и конструктивно

цртање, или изношење правих облика предмета, по којима се исти могу празити.

Но осим начела ових капацитета, цртање су устројили Американци и према својим локалним потребама. Школе им пису везане строго за наставну основу. Где је потребно учење творничког, пољопривредног или рударског цртања, тамо уче то потребно цртање, без обзира на наставну основу и нарђена централне власти. Као што видимо, ма да не раде по једној истој шаблони, ипак влада (свуда систематски ред, јер им се метод свију грана оснива на природном развијању дечјих способности.

Први увидеше и у живот спроведоше Хербартово начело, да „градиво и метод мора одговарати развиту дечјих душевних способности.“ Они не потискују из основне школе дечје нагоне, особито игру, већ прихватише и њих ради бољег постигнућа успеха у настави. Тако ученици од 6—10 г. играјући се, на лименој плочи праве од песка, блата, кита, главне партије из земљописа као: Језера, заливе, реке, брда, хумке итд., које бојадишу и натурализирају.

Главна брига код Америкаца полаже се на цртање по сећању и фантазији — original illustration „Видео сам — велики Синг — на париској изложби, где ученици од 8—10 г. направеше од шарена папира разне пределе; илустрјују на основу фантазије прочитане предмете, или поједине моменте и особе из њих као: Зидара, димничара хајку итд.

Негује се украсно и геометријско цртање. Копирање са прегледалица редуковано је на минимум а место рзличних прегледалица и модела од гипса даје се деци да по природи цртају: Лишће, цвеће, плодове итд.

Са Америком истодобно уведоше и Енглези у своје школе модерно цртање. Но, ма да нису могли постићи одмах у почетку исти успех као Американци, данас га постигоше. Цртање је у енглеским школама уврштено као наставни предмет, 1870 г. Те године је израђено и издано упутство к' цртању. Но ово замени 1896 г. тако свано Соок-ово упутство. Напоследку 1901 г. издано буде најновије илустровано упутство сасвим у новом правцу.

Метод цртања у Енглеској сличан је методу у Сједињеним Државама. И он у сваја „забавни начин обуке“; избацује прегледалице; захтева природно и хармонично развијање дечјих способности; тражи да се још у почетку наставе подражава жива природа; захтева непосредну употребу кичице, акварелних боја, а и шематизирање.

Вредно је упознати се и са методом цртања у Немачкој. Питање о уметничкој настави основне школе беше пре неколико година код Немаца на истом „ниво“-у, као што је данас код нас*). Немачки прваци и научњаци признају, да због половног успеха не хтедохе изаћи на јавност при париској изложби. Они признаваху првенство у школској уметности Американцима и Енглезима. Али данас је Немачка надокнадила све оно, што је била пропустила.

Што је цртање у Немачкој пошло напреднијим правцем, има се захвалити учитељском удружењу у Хамбургу, а особито хамбуршком учитељу *Fridrichs*-у.

У Хамбуршкој основној школи (*Wielandstrasse* бр. 7.) равнајући учитељ је *Fridrichs*. Он је својим трудом и умом стекао неисказано много заслуга на пољу модерног цртања, а дстојно место може заузети и у историји педагогије. *Fridrichs* је проучавао пов метод цртања у Енглеској. Дошавши патраг из Енглеске, удружи се са *Götz* ом и *Ehlers* ом нар. учитељима, те израде нацрт модерног цртања, који поста е о нова државном наставном плану и упутству у цртању. *Fridrichs*-ово упутство у многоме је слично енглеском, али у многоме се и разлика у напредном правцу. *Fridrichs* одбацује шематизирање и непосредну употребу кичице. Цртање из фантазије према околностима одбацује за неко време. Цртање почиње прецртавањем са табле. Особито велику бригу полаже, да се после ове предпреме природне прегледалице, као: Лишће, цвеће, воће итд. лако и брзо илустрјују. Врло велика пробитачност овог упутства је и очигледна

*) Званично се приступило реформи у Немачкој 1901. г. но још 1889. г. почело се тамо упознавати с новијим правцем. Први је пошао за реформом *Georg Hirth* 1887. г.

перспектива, које у енглеском упуству нема. При перспективном цртању место геом. тела употребљује Friedrichs природне и уметничке ствари (лепе судове), што брзо у контурама цртају; осећивање и осветљивање извађају кредом и лебом.

У другим културним државама није се цртање самостално развијало, већ — мање, више — пригрлише амерички или немачки метод.

Модерно цртање у Швајцарској и Француској није се развијало самостално, али се зато ипак не држи строго ни једног истакнутог правца, већ тежи за тим, да се супротности између старог и новог начина изгледе.

У Шведској, Данској, Холандији, основно цртање тече по старом геометријском начину.

У Kjöbenhavn-у, Göteborg-у, Stockholm-у, Groningen-у, Amsterdam-у — тако рећи у најбољим основним школама — основно цртање састоји се у прецртавању геометријских облика, кривих и правих линија. Наставно градиво специфицирано је, које учитељ мора да сврши. Но у последњим годинама осећа се велики покрет „у модернизовању цртања“ и у тим земљама.

Реформа у цртању захватила је и остале државе у Европи. 1905/6. шк. године уведено је модерно цртање и код нас у Угарској, али обавезно је само за државне и комуналне школе; увађа се модерно цртање у Хрватској и Славонији, Босни и Херцеговини. Немојмо, дакле, једино ми бити последњи, већ настојмо, да се при стварању нове школске наставне основе, уведе и у наше основне школе модерно цртање.

(Наставиће се.)

Примери за проучавање ђака.

(Практичке упуте за учитеље).

Dr. phil. Паја Радосављевић, fellow Педагошког Факултета — Њујорк.

(Свршетак.)

XX. Деца, која бегу од школе.

Бегаче од школе није само по себи злочин, али је врло опасан начин, који може дечака да

наведе на злочин. Дечко који је побегао испред домаћег и школског зашта, не чини криминал са овим актом, и ако то може да утре пут тенденцијама за ово. (Др. Е. П. Сивер).

Дечаки и девојчице не шиљу се више у поправишта ради тога да се казне, већ да се васпитају и науче у добрим занатима и занимањима. Задаћа поправишта је та, да закљони оне, који су без помоћи, да образује оне у којима је огуллала непослушност, и да реформише, поправи оне, који су сишли с правог пута и то помоћу васпитања, здравог напрезања, моралног и религијског утицања и образовањем индустријалних навика (Др. В. Т. Харис).

Проматрање.

Није мали број ђака, који од школе бегу као од каквог ђавољег гнезда. Као учитељ срп. основне школе у Мостару имао сам прилике да проучавам неколико таквих егземплара. То не беху глупе „лиске,“ већ прилично даровита деца, са лошим домаћим васпитањем и великом одурношћу за онај наш јадни и нехигијенски, и сувише извештачени васпитни школски систем. Оваке ђаке не треба нити осуђивати нити оплакивати — њих треба разумевати. Најбоље је да се с њима спријатељите, па кад, заиста, виде да сте им прави пријатељ, они ће вам наивно све рећи што осећају, и на темељу тога, будите уверени, учинићете више, много више него ли икаквим присилним средствима.

Време је једном да на првом месту узмемо у обзир оног, ког васпитамо и образујемо. Време је већ да се и ми мањемо „литерарне“ педагогије и да пружимо руку нашим ђацима да их сватимо, да их право љубимо и просуђујемо. Само ће тада настати компромис између ђака и учитеља, компромис, који је једини у стању да зајемчи прави, стварни и трајни напредак, напредак, који се не може постићи ни најдетаљнијим наставним плановима, распоредима часова, наставним методама и школским уџбеницима.

Добар и искрен однос између ђака и учитеља и надаље ће остати срце педагошке вештине. Све данашње наше т. зв. „школске“ мајсторије не могу ништа, ама ништа помоћи ако се не ослањају на право,

стварно психо-физичко развиће онога, за кога се оне прописују.

В. Завршна реч.

Као што напоменух ово су само неколико примера за проучавање деце у школи. Ја сам овде изнео само једну такву серију. Ако видим одзива за ове ствари онда ћу их продужити, иначе ми преостаје да и надаље сам радим и експериментишем, што одузима много времена. Подела рада и у педагошко дидактичком пољу може бити само од користи. За то је од преке потребе, да се и ми пренемо и да барем у својој области нађемо оно што не можемо видети у осталим нашим социјално - политичким приликама: прегалаштво, међусобни рад и активно (а не просто „литерарно“) идејалисање о васкрсу наших природних, човечанских и националних права...

Можда ће се ко мало више интересовати о новој струји у педагошкој науци? То би ми јако мило било, јер би се могао бацити на теже педагошке проблеме. Како треба ђаке стручно проучавати и оцењивати ја сам изнео у своме раду: „Стручно проучавање и оцењивање ђака“, који се налази у сарајевској „Српској Школи.“ Осим тога добро ће бити ако би могли читати и ове моје радове: „Методe и резултати некојих педагошких испитивања“ („Наставник“, орган срп. проф. друштва, у Београду, 1908.); „Проучавање ђака“ („Женски Свет“, 1907.); „Антропометријска и психо-физичка мерења ђака“ („Просветни Гласник“, 1908. Београд; „Растење и васпитање“ (Ibid., 1908); „Експериментално испитивање духовних способности у ђака.“ („Наставник“, 1907.); „Чулна перцепција у ђака“ („Напредак“, 1907, Загреб); „Нови покрет у педагогији“ („Напредак“, 1904.); „Проучавање вашингтонских ђака“ („Nastavni Vjesnik“, орган хрв. проф. друштва у Загребу, 1908.); „Проблем кодукације у свјетлости експериментално статистичког испитивања“ (Ibid., 1908.); „Проблем умора“ (Српски Учитељ“, орган срп. учитеља у Хрв. Славонији, 1908); „Духовно имање школских способности“ („Преглед“, Загреб, 1907.); „Црти-

це из експерименталне педагогије“ (Школски Одјек“, 1904. - 1906.); „Развиће духовних способности у школског детета“ („Напредак“, 1907.); „Сексуалне разлике у свјетлости нове антропологије и експерименталне психологије“ („Учитељ“, Београд, 1904); „Наука о човеку са научне и педагошке стране (Ibid., 1907.); „Индивидуалне разлике у духовним способностима деце“ (Ibid., 1908); „Нацрт дидактике на темељу експерименталне психологије и модерне логике“ („Нови Васпитач“, Беловар, 1907.); „Педагошко — дидактички проблеми у свјетлости физиологије, бијологије и експерименталне психологије“ (Ibid., 1908.); „Методe учења“ („Напредак“, 1907.); „Мозак и васпитање“ („Школски Лист“, 1907.); „Физијолошка основица васпитања“ („Просветни Гласник“, 1907.); „Чулно опажање детета“ („Гласник“ срп. друштва за психологију деце, Београд, 1908.); „Бијолошки поглед на штудију детета“ (Ibid., 1908); „Индивидуалне разлике у ђака“ („Напредак“, 1908); „Тјелесно растење у деце“ (Ibid., 1908); „Психологија и учитељ“ („Школски Радник“, Горњи Милановац, Србија, 1908); „Моторичко и сензоричко васпитање“ (Ibid., 1907.); „Инстинкти и научене рејакције“ („Преглед“, 1908); „Физичко растење и доба адолесценције“ („Школски Лист“, 1908.); „Психолошки проблеми“ („Просвета“, Крагујевац, Србија, 1908). „Материјализам и шпиритуализам, у психологији“ („Ново Вријеме“, лист за учитеље, Шибеник, 1908.); „Методe за егзактно испитивање педагошких проблема“ („Нови Васпитач“, 1906.); „Што је боље; домаћи или школски рад?“ („Учитељ“, 1905.); „Проблем памћења у свјетлости физијологије, експерименталне психологије и педагогије“ („Напредак“, 1906.); „Памћење. Педагошке конзеквенције експерименталне психологије“ (Ibid., 1905); „Психологија исказивања“ („Школски Вјесник“, 1904.); „Наслеђе и васпитање“ („Напредак“, 1905.); и некоји други чланци, којих се моментално не могу сетити.

1908.

Школа и Настава.

Биолошки принцип у настави. Биолошки принцип бави се грађом и животом органских створења. Морфологија, наука о облику животиње и биљке, добила је тиме измењен положај. У Линеа и Либена, служила је морфологија систематици. Сад треба да послужи биологији. Биолошки принцип оснива се на питању: „Какву посленост може извести жив створ помоћу нарочитог склона грађе својих органа, или на који начин му помаже телесна грађа, да изводи одређене животне радње“. Напомиње се, да биљке, у строгом смислу речи, врло мало послености развијају; пре може бити говора о знацима живота.

Биолошки принцип појављује се као реакција против морфолошко-систематског посматрања, како се то у књижевности и у школама развило, а и данас је још јако раширено. Никаква вредност и штетност такве наставе, опажена је веома тачно. Између онога што се у књизи говори о биљци и њеног правог живота у шуми, нема никакве везе. У књизи се говори о некој биљци да спада у пету класу, први ред, налази се на Алпима, плавог је листа, лековита је, говори се о извесном броју прашника, о тучку и т. д. И то јој је крени и породични лист. Кад би така биљка могла и умела то све разумети, морала би се смрзнути, јер је то леденије од мрза. То је хладно, ледено, убија и душу и вољу, а таква је морфолошко-систематска природописна настава. Напротив, како је пуна духа природописна настава која прича о животу; биолошки начин посматрања!

Још крајем 18. века чињени су покушаји приближно томе правцу. Но и ранији и каснији покушаји нису толико успели; да и школу задовољају за такав правац.

Нарочиту заслугу за увођење биолошког принципа у школу, стекао је Јунге. Он није био творац тог принципа, али има заслуге што је схватио значај тог правца по природописну наставу, што је то у пракси применуо и ширим педагошким круговима приказао како треба. Но њему су важнији били закони у природи него сам биолошки принцип.

Права је заслуга ректора др. Шмајла, сад професора у Висбадену, што је у правој светлости истакao значај тога принципа. Његови учбеници из зоологије и ботанике признати су данас као најбоља дела на том пољу.

Разлика у настави по описном и биолошком принципу у овоме је: У описној настави ређање је онога, што се опажа на спољашњим особинама и донекле о радњама које унадају у очи; у биолошкој настави је, пажљиво посматрање живота и довођење телесних особина на њихов значај по живљење и функција њихових по развитак органа.

„У описној настави говори се по слици, хербаријуму или трулом лепу, а у биолошкој настави учи се на биљци што весело расти и напредује и на животињи пуној живота и живог кретања; тамо се пази на истодобност и истовршеност, а овде на узрочну везу, на законе узрока и последице, основ и ред, према Хумболтовим речима, да богатство природних наука није више у обиљу, него у узајамности чињеница; тамо је опис природе, а овде је тумачење; тамо је запослен емпириски, а овде претежно спекулативан интерес; тамо је резултат познавање природе, а овде је појимање, разумевање природе (Seminar direktor Conrad; Chur. Швајцарска).“

Методичари и практични школски људи узимају према биолошком принципу разно становиште.

1. Једни га не прихваћају. Они остају при описној, морфолошкој-синтетичкој настави. (Baenitz, Sprockhoff, Pokorny, Thome, Bail и др.)

2. Други хоће средину. Нису ради да напусте систематику, а хтели би да употребе и би лошке моменте. У ове спадају Paust и Baade. Baade хоће: I. Да се систематско посматрање ограничи у корист биолошког, (да се не обрађују у настави све животиње и биље, него њихови представници за систематска одељења; исцрпне карактеристике и дефиниције родов, врста и редова да се из ставе). II. Да се настава бави претежно посматрањем појединих створова. III. Тежиште посматрања животиње и биљке, да је у односу између склона тела и начина живота, а уз то у познавању вредности по домазлук и човечји живот.

Baade обрађује у првој природописној настави облик тела у животиње, касније описује начин живота, а последње школске године упознаје ученика о користи.

Неки схваћају биологију сасвим површно. Они хоће да је припоје као посебно поглавље морфолошко-систематској настави, као занимљив додатак.

(Наставиће се.)

Учитељство.

Удружење учитељица у Немачкој. Године 1890. основано је „Опште немачко удружење учитељица.“ Друштвени лист је „Die Lehrerin in Schule und Haus.“ Удружење има око 22. 500 чланица, а састоји се из 103. подружине. То је највеће организовано женско удружење у Немачкој, а чланице су му учитељице свију струка и свих врста школа, академски и семинарски образоване учитељице, исто тако учитељице са основних и виших школа, васпитачице, учитељице музике и учитељице разних техничких струка. За заступање тих разних струка постоје четири секције: музичка секција, секција за више и средње школе, за основне школе и за техничке струке; ове две последње секције конституисале су се стално прошле године. О Духови прошле године држало је удружење своју четврту главну скупштину. Расправљало се „О манхајмеком школском систему,“ затим „О утицају реформе виших женских школа на образовање учитељица.“ Друштво је у 1905 и 1906. год. посредовало и нашло места за 364 учитељице. У секцији за техничке струке расправљало се „О садашњем положају учитељица цртања.“ Секција за основне школе највећа је и има засебан назив „Савез немачких учитељица са народних школа.“ Ово удружење расправљало је „О општој народној школи.“ Постоји још „Удружење немачких учитељица и васпитачица.“ Главна му је задаћа развијање даљег образовања својих чланица. У корист тога приређује месечно научна предавања и практичне течајеве за учење језика. — Год. 1885. основано је „Удружење католичких учитељица.“ На главној скупштини прошле године о Духови расправљало се питање „Модерно дете и учитељица.“ Осим тога „О лектури немачких девојака.“ Ово удружење има 9216 редовних и 2071 ванредних чланова, већином калуђерица.

Из школске самоуправе.

Српски народни црквени сабор у седници од 26. септембра о. г. изабрао је за чланове Школског Савета: Др. Миту Мушицког, Др. Миливоја Бабића, Пају Милина, пароха, проф. Милана Недељковића, Павла Терзиног управитеља учитељске школе и Миту Кљивина учитеља. Докле ће боже, овако назадан бити склоп овог тела. Пре-

бацивало се годинама и ламентирало, да овако склапање тог тела није на доброј основи, да нема потребних услова за добар рад и опет се то ради што је већ давно критиковано као неправилно. Препарандије имамо четири, бира се један представник тих завода, основних школа имамо неколико стотина, бира се један представних тих завода, гимназије има две, с њима нема Школски Савет посла па и оне имају у њему свог једног представника. Ово је заиста „правилна“ сразмера и „напредно“ просветно становиште! Но у осталом како Шк. Савет и сад ради у оном правцу како се пре 25 година радило, онда изгледа да није ни потребно у њему више стручњака, а у осталом ако дође до потребе лако је то „дати се информисати од стручњака.“

У истој саборској седници изабран је за школског надзорника у епархији темишварској Христифор Свирчвић проф. учит. школе у Сомбору. Познато је учитељско становиште, да на така места треба да дође учитељ и то спреман учитељ. Овде се није респектовала та жеља учитељска, шта више намерно се против ње поступало, кад се није узео у обзир један потпуно спреман учитељ за то место као што је Љ. Лотић. Таким начином нећемо ми никад унапредити нашу основну наставу. Људи који у програму свога рада истичу као важан момент унапређење народне просвете, морају остати доследни томе и изводити то у свакој даној прилици, иначе је реч о унапређењу просвете празна програмска формула и не треба је истицати као своју одлику.

Заједничка седница среских учитељских зборова у бачкој неће се одржати. А зашто? Прочитајте овај спис епарх. школ. одбора бачког па ћете видети:

ЕШО. 558/зап. ех 1908

Председништво учит. збора среза ст. бечејског ад 19. септ. (2. окт) о. г. 21 ех 1908. подноси препис записника седнице годишњег одбора, што је била у Ст. Бечеју 18. септ. (1. окт.) о. г. Из тог записника се види, да годишњи одбор ст. бечејског среског учит. збора одустаје од сваке даље предпреме за заједничку зборску седницу, која је већ одобрена од овога одбора ад ЕШО 518. ех 1908. али одлука та још није објављена. А годишњи одбор ст. бечејског среског учит. збора одустаје од сваке даље предпреме за заједничку зборску седницу ту из

разлога, што и новосадски годишњи одбор одлуком својом од 11/24. септ. о. г. 14/зап. ех 1908. поново тражи, да се на дневни ред за заједничку зборску седницу стави конституисање управног одбора а према томе и избор посебног председника за заједничке седнице. А томе се противи годишњи одбор ст. бечејског ереског збора, јер не пристаје да се бира посебан председник за те заједничке седнице.

*

Одлучено: Обеснажити одлуку овога одбора ЕШО. 518. ех 1908. којом је одобрена заједничка седница за 8/21. окт. о. г. и не сазвати ту седницу заједничку. А то из разлога, што се међу годишњим односно међу управним одборима новосадског и ст. бечејског ереског учит. збора показала неслога и изродила распра о беспредметној једној ствари, наиме, о избору посебног председника за заједничке седнице зборске, док по уредби о учит. конференцијама из 1879. г. председник учит. конференција може бити само епархијски шк. референт.

*

И ако нисмо власт, слободни смо рећи своје мишљење о становишту које је означено у овом спису. Наводи се ту, „да је избор председника за заједничку седницу (а конституисање одбора које је у првом поглављу наведено не спомиње се у решењу) беспредметна ствар, јер по уредби о учит. конференцијама из 1879. г. председник учит. конференција може бити само епарх. школ. референт.“

У уредби од 1879. односно 1887. говори се о конференцијама месним, ереским и епархије им. О заједничкој седници више зборова не говори се ништа. Овака заједничка седница као што је сад била у изгледу, није то исто што и епархијски збор. Она спада у картелирање зборова. Њене су добре стране што је самосталнија у раду. Учитељство је давно тражило ту самосталност, али је није добило. Картелирањем зборова учитељство би дошло до те самосталности, а опет под заштитом школске самоуправе. Рад у оваком картелу не искључује сазив и рад епархијских зборова, при чему се и онако стоји у уредби на становишту, да „не морају долазити сви учитељи и учитељице на исте“ па се по овоме и поступало при сазиву последњег епарх. учит. збора. 1902. год.

То је једно. Друго је што из тог излази, да конституисање управног одбора и избор председника није беспредметна ствар. По нашем

мишљењу то је ствар потребна и важна. Али ако станемо и на становиште епарх. школ. одбора бачког, да је овака заједничка седница, по његовом мишљењу, епархијски учитељски збор, уредба и за тај случај прописује да се бира председник заменик, којег епарх. учитељски збор избере — већином гласова (види се да уредба није претпостављала да ће се о томе учитељи свађати, као што то држи Ј. З. Медурић). Дакле председник се мора бирати и не стоји да је то беспредметна ствар, јер он ће даље с одбором да води рад, а је ли заменик или није, то је споредна ствар, јер и ерески председници су заменици, па опет они воде рад збора. Но није ту главно само председник, и „чест“, него је ту важна ствар склоп управног одбора. Ми смо о томе већ говорили у пређашњим бројевима „Шк. Гласника,“ и држаћемо се тога становишта и даље, јер верујемо у правилност његову, а ту правилност не може пољуљати ни бирократско становиште власти, ни празна зановетања појединаца у томе питању.

У осталом све се своди, да остане по старом. Ми се додуше не слажемо с том тежњом, али је разумемо!

Извештај о стању школа у епархији темишварској.

за год. 1906 – 1907.

1. *Преглед о правцу наставе и васпитања у Угарској.* Пре него што пређем на сам овај извештај, слободан ћу бити да у кратком прегледу изнесем главније појаве и догађаје у наставно — васпитним питањима у државним и комуналним школама угарским и то по књизи: „Јавна настава у Угарској у 1905. години,“ коју је издала високо краљ. Угарско Министарство просвете и црквених послова.

Оваке извештаје о стању јавне наставе у држави издаје вис. Министарство сваке године но због многе грађе, коју треба обрадити, излазе ови извештаји свагда нешто доцније, те је сад последњи и најновији такав извештај изишао тек о стању у 1905. години.

Преглед стања и кретања јавне наставе у Угарској има за нас двојаку вредност: прво, да стечемо знања о том, а друго, да и ми у животу наше народне наставе оживотворимо све оно што је добро и корисно у том раду државном на бољитку и преображају јавне наставе.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Као главни смер раду на наставно — васпитном пољу спомиње се у извештају, да се учињеним расположењима за тим ишло, да се изнова утврде задаће и циљеви наставе и васпитања, а уједно да се истакну и друштвени задаци јавне наставе.

Као најважнији посао спомиње се издавање новог наставног плана за државне и комуналне школе и упутство уз исти, као и ново упутство краљ. школ. надзорницима у предмету извршења закона из круга јавне наставе.

За забавишта каже се у том извештају, да се комунална и вероисповедна забавишта у много мањој мари оснивају него државна.

За основне школе пак спомиње се ово:

Нови наставни план за државне и комуналне школе ступио је у живот почетком 1906.-7. школске године а наставни план из 1877. године стављен је ван крепости. Кад је нов наставни план грађен, позвати су многи и многи важни чиниоци (стручњаци, учит. зборови, држ Просветни Савет т. д.) да у том погледу своје мњење кажу. Наставно градиво овде није повећавано, само су васпитни циљеви јасније истакнути: патриотизам, верско — морални правац, неговање и развијање воље у смислу ведрога друштвеног расположења и спремање за практичан живот.

Као средство за неговање воље у горњем смислу узето је и цртање у новом правцу, на име цртање по посматрању и по природи.

За опће и газдинске пофторне, даље за школе, где није мађарски језик наставни, праве се нове основе.

Настава је увучена у борбу против алкохолизма. Издата наредба о том упућује и основне и средње школе, да према узрасту децјем у сваком разреду говоре деци против употребе жестоких пића. Као начин за ову борбу спомињу се: обавештавања, задржавање, застрашивање и пример.

Исто тако је наређено путем наредбе, да се школе боре против суициде.

Потпомагана је даље установа „Удружење младежи.“ Крајем 1905. године било је 561 оваких удружења, којима је циљ просвећивање омладине, која је свршила основну школу.

Тако исто потпомагано је оснивање „Књижница за младеж,“ којих је крајем 1905. г. било 2.527.

У погледу похађања школа споменућу из извештаја ове податке:

Крајем 1905. године полазило је школу од свију школообавезних 79%, није полазило 21%.

Међу школообавезном децом народности су овако заступљене: Немци с 11.4, Словаци с 12.8, Романи с 16.6, Русини с 2.8, Срби с 2.5 и Хрвати с 1.1%-ом.

По матерњем језику походило је школу: Мађара 81.3, Немаца 89.3, Словака 84.4, Романа 64.—, Русина 61.1, Хрвата 83 и Срба 77.6%. Из ових података се види, да су Срби још прилично заостали са похађањем школа, и да, на срећу, још нису на последњем месту у том погледу, него то место припада Русинима и Романима.

Занимљиво ће бити да истакнем то, да је у целој Угарској у 1905.-ој години од укупних 16.510 основних школа свега било само 785 мушких школа осим тога било је још 800 женских школа а 14.925 школа су мешовите, и ма да XXXVIII. зак. чланак из 1868. године наређује, да се деца по сполу одељено уче. Ово је најбољи доказ истинитости оне наше народне пословице, да „нужда закон мења.“ На име велики наставно — васпитни захтеви не могу се остварити са 6 разреда тако, као са 1. и 2 или 3 разреда, како се школе могу да поделе кад се деца помешају докле на против, док су подељена по сполу, морају и учитељ и учитељица у појединим општинама да држе по 6 разреда, а то је врло непогодно по успех у настави.

II. Број срп. православних душа у епархији. По приспелим најновијим подацима било је 76.212 мушких и 70.641 женских, свега 146.853 душе.

III. Број деце. Од 3—5 година мушке 4584. жен. 4249, свега 8833 детета. Од 6—12 година м. 9166. ж. 8890 свега 18.056 оро. Од 12—15 година м. 3183, ж. 3139. света 3322 детета.

IV. Број школских дворница. За забавиште има 14 дворница.

За мушку децу има 62, за ж. 52 за мешовиту 105.

V. Број учитеља, учитељица и забавиља. Учитеља је било 136, учитељица 76, забавиља 6.

VI. Општено од похађања школе: 1., због телесних и душевних болести у редовној школи 72 м. 67. ж., у пофт. м. 26 ж. 26;

2., због удаљености од школе 194 м. 179 ж. у пофт. 68 м. 52 ж;

3., због похађања туђих школа 330 м. 256 ж. у пофт. шк. 58 м. 39 ж;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

4, због похађања виших школа 81 м. 40 ж. у пофт. 54 м. 38 ж;

5., због заната и трговине од пофт. шк. 33 м. и 97 ж.

VI. *Ка о су се деца уписивала у школу.* Почетком наставе уписало се у редовну и пофторну школу 13.870-оро деце.

Доцније, до 1. новембра 4346-оро.

Касније 1931 дете.

VIII. *Колико је деце било млађе од 6 а старије од 12 год.* Испод 6 година и изнад 12 година било је свега у школама мушких и женских 957.

IX. *Број иноверне и назаренске деце у нашим школама.* Иноверне деце било је 21, а назаренске 189.

X. *Престало ићи у школу.* О Ускреу је остало 4557-оро деце из редовне и пофторне школе.

О Духовима изостало 2807 -оро

Крајем школ. године 4301 дете.

XI. *Колико јед цз испит положило.* У редовној и пофторној школи полагао је 5249 м. и 4367 ж.

XII. *Како су деца похађала школу* Најмање 8 месеца ишло је 3251 м. 3264 ж.

Похађало школу 9 месеци: 4387 м. 3921 ж.

XIII. *Успешно свршили разред.* Мушких 6734, жен. 5893.

XIV. *Колико је деце боловало и умрло.* Овде се разумевају теже болести, од којих је боловало 1799.-оро а умрло 100 деце.

XV. *Изостајање од школе.* Оправданих изостајања било је у полуданима: мушки 66.508. женске 69374.

Неоправданих изостајања било је: мушки 50.668, женске 77868.

Ово је заиста врло жалосна слика похађања наших школа.

XVI. *Број пријава полит. властима и крзми.* Пријава је поднесено свега 2038 због 97.407 неоправданих изостанака.

Казни је изречено 2533, од којих је извршено 672 и то осим опомена било је глобе с 1 круном 765, с 2 К 207, с 3 К. 75 са 4 и више круна 20. Од тога је предато благајници школских одбора 807 К.

XVII. *Нш што је употребљен новац од глобарина.* Новац овај предат дотичним школским одборима, употребљаван је на прираст школ. благајнице, на књиге сиромашној школ. деци, на поклоне о испитима, на школ. књижницу итд.

(Наставиће се.)

Преглед Орфелинова Буквара.

ПЕРВОЕ ОУЧЕНІЕ

Хотѣшымъ оучитисѧ книгъ
писмены Славѣнскими

называемое

Букварь

Съ многими полезными и потребными

Наставленіями

по котѣрымъ возможно въ краткомъ
времени строка, не токмо Церков-

нымъ, но и Гражданскімъ

Славѣнскимъ Языка Писаніемъ

совершеннѣ читати обучити; къ прѣ-

мому Еѣопознанію и Еѣопчитанію

наставити;

и къ понѣтію рѣзныхъ в Гражданскомъ
житіи нѣждныхъ вещей привести.

Книжка прѣвѣе ради оупотребленія

Сербскаго Юношества

изданъ.

Из Венеціи (1776) 8^о 96 стр. Von Zach.

Orfelin. — Šaf. III. 363*).

У историји Буквара Немци разликују три перијода.

Први перијод: Буквар са претежно религијским и црквеним градивом.

Други перијод: Буквар са садржин м светском, а тако удешеном да забавља ђака или му развија радост на учење.

Трећи перијод: Науцшта све споредности које не одговарају самој ствари и настоји да се унапреди језичка способност у ђака.

„Култивирање религијског и библијског градива дошло је с реформацијом. Тада је школа стављена у службу црквених интереса и добила је искључиво црквено наставно градиво.“ (Карло Кер**). Јаков Грим изнео је мишљење, да и немачка реч *Fibel* није ништа друго него *Bibel* — *keine Bibel*. Реч *Fibel* први пут се појавила у једном кѣлнском глосару од 1419. год. Старије школске књижнице, које се сад називају фибловима имале су друкчије називе, немачке или латинске (види К. Кера.)

Други перијод: Овде је јак представник Јован Бернхард Базедов (1723—90.) Ба-

*) Година и место штампе забележено је руком књижничара одакле је Буквар. Година кад је штампан овај Буквар није утврђена, држи се да је штампан нешто пре 1776. г. (в. Годишњ. Чупићеву 13.)

**) *Gefchichte d. Methodik.*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

зедов није унео у буквар ни библијско градиво, ни моралне изреке, него реченице са таким садржајем, како ће се деца одвраћати од лакоумности, обманорности, а тиме је уједно хтео да учини наставу забавном, занимљивом (ein-ter, ter — mit but, ter; ei, ne — [chii], tel — mit — [chin, ter; и т. д.).

Трећи је перијод од Еберхарда Рохова (1734—1805.) Рохов је место библијског и Базедовљевог градива, узео моралне приче о уљудности, скромности и т. д., осим тога описе грађанских и сељачких прилика у облику прича. Рохов је ишао за тим, да уз правилан говор развија и мишљење, а на занимљив начин да забави, много да деца виде и опажају, да оно што виде правилно схвате и правилно саопште, да им поправи говор и даде толико знања колико им треба. Рохов је написао 1776 год. „Kinderfreund.“ Из ове књиге деца су читала како су стекла нешто спреме у читању једносложних речи. У „Kinderfreund-у“ било је градиво према дечјем схватању, без библијског и катихизиског градива. Роховљев рад раширио се осим Пруске по свима земљама где је немачки језик владао, па и другима, и јако се допао. Преко 100 000 екземплара његова „Kinderfreund а“ ушло је у народ. По Роховљевом правцу фиблови су добили не само другу садржину, него и подеснији распоред. Градиво библијско пренето је у веронаучну наставу, а у настави читања истакнута је сврха језичка. Ова реформа наишла је на јак отпор код сељака. У разним крајевима појавиле се агитације против „нове моде“ фиблова, који су место религиозно-црквеног градива имали моралне поуке и дечје приче. Долазило је по негде до праве побуне. Када је 1776. год. изишла књига *N B C Buchstaber und Lesebüch* за протестантске школе у Насавско-Вајлбуршкој покрајини и кад је то и виает у Вормсу огласила 1776. г, народ је био веома огорчен. Биће да су попови бунили народ на то, јер кад је тај Буквар изишао, па у њему није било 10 божјих заповеди, символ вере и молитва господња, народ је мислио да се ту ради о укидању вере. Устаник народни био је озбиљне природе и кнез-владалац није се осећао сигурним у својој престоници и тражио је из Курпфалца помоћ, на основу чега му је послато 800 момака из тамошње трупе. После тога се развио процес и т. д. а осим тога је и по другим крајевима било таквих појава.

Орфелин је радио Буквар под утицајем филантрописта и оног правца који је касније Рохов заступао, а који је био прелаз са филантропског начина на Роховљев.

Орфелинов буквар спада међу покушаје да се дотера метода срицања Првобитним срицањем учила се прво напамет слова редом. Хекер (1750.) покушао је да поправи методу срицања те је прво учио самогласе а после сугласе. Овај правец је и Орфелин усвојио. У добу пре и после Орфелинова Буквара, било је у Немачкој много и разноврсних покушаја да се поправи метода срицања. У то доба је и Фелбигер развијао свој рад у Шлезији, а затим у Австрији. Тада су изишле и његове књиге 1.) „*Neu eingerichtetes N B C-Buchstaber und Lesebüchlein etc.* 1763. Уз ову књижицу изишло је упутство и означене су биле разлике које дају предност новијем начину, над старим 2.) Под истим натписом књига за школе у Шлезији. *Sagan* 1774. 3.) *Kleine Schulschriften. Bamberg und Würzburg.* 1772. 4.) *N B C oder Namenbüchlein zum Gebrauche der Stadtschulen. in den k. k. Staaten. Wien, in der deutschen Schulanstalt.* 1778 (1. Aufl. 1774.) 5.) *Methodenbuch Wien.* 1775. 508 стр. Ово је било опширно упутство за учитеље у „*kaiserlich-königlichen Erblanden**).

Орфелин је по свој прилици морао познавати ове радове Фелбигерове.

У упутству наводи Орфелин о московском и кијевском Буквару „но как оне буквари устројени ради Росианов ким изговаривание писмен и речении словенских природно“ . . . а напротив тога у Сербов изговаривание речении весьма отмјенно“ . . .

Из овог се опажа, да је Орфелину познат био захтев тадањих немачких методичара. Он је донекле наслућивао важност артикулације гласова, која је данас савремена у немачких методичара, али јој у оно доба, није могао ухватити прави значај. То се види по оном што вели за погрешно замењивање гласа **Ф** и **В** (фала и вала).

Он напомиње да је такав изговор „својству нашега језика противан а и самому слуху не везьма пријатан.“ Даље вели за учитеља „да может отрока к совершеному доброму чтенију за весьма краткое время без великаго труда наставити“ . . . „чтоб дјети по том и из прочих книг чрез время тол долгое читати училисја, како то досеље чинено“ . . .

*) G. Fechner. Die Methoden des ersten Leseunterrichts Berlin 1882.

Филантрописте су тежиле да поправе методу срицања, па се ишло за тим, да се деца науче читати за кратко време.

У другом зачелу помиње Орфелин читање светских књига, историје, географије и других „полезних“ знања, с тога је унео у књигу и грађанска писмена. И Рохов је у „*Kinderfreund*“ стао на то становиште, а што је ипак Орф. задржао запов. божје, симв. вере и др. молитве, то је било тако и у немачким фибловима и ако су се појављивали нови правци, а биће да је рачунао са верским осећајем, који је и у Немаца новијим реформама био јако повређен, а особито касније Роховљевог реформом. Но зато је Орф. ипак унео на 43 стр. под III. О загоње божји, моралне поуке као што је то већ бивало и у новијих немачких букварева тога доба, а као што је то и Рохов учинио касније. Међутим било је фиблова и у време Роховљево у којима је било мешано градиво из веронауке, морала, а и другог градива па и таблице множења, као што је то Орфелин унео. То је онда било у моди, отуд је и у буквару из *Königsberg* од 1806., морала ући таблица множења.

Орфелин напомиње у 3. зачелу, да је „сочиние сего буквара следовало самим искусњешим народом,“ а у то доба били су најискуснији у томе Немци и већ им је букварска књижевност била сарамерно доста развијена. Свакојако је ту књижевност и проучавао, а и савременици су му били, Фелбигер, Базедов и Рохов.

Орфелин је схватио да је спајање гласова главна ствар, с тога вели да на **складиванију** (спајању) све дело лежит. У корист спајања унео је слокове по примеру немачких методичара, да сваки суглас спајају са свима самогласима н. пр. ба, бе, би, и т. д. ва, ве, ви и т. д. Овако су радили и Кампе, Цајдлер, Базедов, Оверберг. Првобитни метод срицања спајао је слокове у једноставном правцу: ба, ва, га, да, и т. д. или бе, ве, ге, де и т. д. Начин, да се уз сваки нов суглас спајају сви самогласи: ба, бе, би, бо; ва, ве, ви, во и т. д. спадао је већ у реформе, које су тежиле да поправе метод срицања.

Орф. упућује да се дају деци мале карте с написаним писменима. Да темељније упознају писмена и да учитељ чешће заиште по коју карту, дај мње буки, дај мње аз, како би дете боље запамтило поједина писмена, а које дете

покаже у томе напредак да добије воћа или други поклон.*)

За ово су знали још Платон и Квинтилијан, а о колачићима чиме је Базедов хтео деци да олакша и омили учење, говорио је још Хорације.

Пре Базедова препоручивао је тај поступак хуманиста Desiderius Erasmus рођ. 28. X. 1467. у Ротердаму, умро у Базелу 12. VII. 1436.:

„*Quidam literarum formas crustulis pueritiae gratis exprimebant ut ita quodammodo literas devorarent.*“

„*Reddenti literae nomen, praemio folum erat ipsa litera.*“

„*Alii figuras elementorum ebore effingebant ut his puellus luderet, aut si quid aliud esset, quo solet aetas illa peculiariter capi.*“

Градиво за читање у читаначком делу Орфелинова буквара, слично је ономе у буквару из Берлина 1760. од Фридриха Хана.***) И тамо су одељци из катихизиса, молитве јутарња, пре спавања, називи књига из Старог и Новог Завета

Правац каснијег Роховљевог становишта огледа се у глави трећој, где су изређане разне речи из околине деце и схватања деце. Ту он тражи и ако директно није рекао, да се логично чита „да се сваки слог јасним гласом и свакоје реченице по ударенијам и чисто т. ј. тако во всем како напечатано изговаривати обикл,“ а добар и правилан изговор тражио се и тражи се увек с тога, да је разумљивије оно што се чита.

У глави 3. изведена је поступност у читању речи по слоговима. Под 1. су речи једнословне од три гласа, односно два гласа и безгласним њ и њ. Све те речи су из круга децејег појимања: аз, ад, бој, дно, гај, жгу, зло, здѣ, лжа, рој, сеј, тма, љљ, югъ и т. д. Под 2. су заступљене речи од два слога; под 3. речи од три слога, под 4. од више слогова (3, 4, 5, 6 слогова) разлика је што су под 3., речи од три слога а у слогу један суглас и један самоглас, дочим под 4. у тросложним, четворосложним, петоросложним и шесторосложним речима, има обично у свакој такој речи, један или више слогова у којима је по три гласа. Под бројем 5. су речи које би спадале у теже шчитавање.

*) Ово има у Базедов. „*Des Elementarwerks Erster Band. Ein geordneter Vorrath aller nöthigen Erkenntniß u. w. Dessau 1774.*“ Прво дело Базедовљево је: „*Das Elementarbuch für die Jugend und für ihre Lehrer und Freunde in gestitteten Ständen. Erstes Stück. Altona und Bremen 1770.*“

**) H. Fechner, *Die Methoden des ersten Lesunterrichts*, Berlin. 1882.

То су већином речи са једним самогласом у средини, (само у једној речи је самоглас напред ђњ) а већином напред или натраг (ово мање) су два или више сугласа (власт, грѣхъ, жрецъ, перстъ) Под 6. бројем су речи штампане грађанском азбуком, у свакој је више слогова у којима има по један или два слога са тежим шчитавањем (до-бро-хот-ство, за-жи, галь-шикъ, кан-ди-датъ и т. д.)

У IV. Примедби Орфелин тумачи овакав распоред слогова: „пока они (деца) совершенно и правильно возмугут из писмен слоги, а из слогов речения состављати,“ што доказује да је он био свестан тога рада, јер је распоред слогова одувек био важна ствар, па и данас је то у настави првог читања. Само се данас то изводи на другој основи, те мало чудно изгледа да се и у садашњем Натопевићевом Буквару, још увек задржао тај систем, којег се још Орфелин држао. У Орфелина је на крају те 3. главе, која завршује букварски део, поређано шчитавање тежих речи под бр. 5. словенском азбуком, а под бр. 6. грађанском азбуком, а и у Натопевићевом Буквару (а по овом и у неким другим новијим букваревима), сложено је на завршетку малих писмена теже шчитавање без икаквог логичког смисла. Што је Орфелин ставио међу теже шчитавање и стране теже речи: фи-ло-соф ски, ѿѿ-фи-да, де-б-логі-я, није чудо, јер то су само остаци оног система, који се налазио по немачким букваревима, а речи се те узимале у корист бољег вежбања у тежем шчитавању. Тако је у Немаца било правих чуда од речи, које се уносиле у Буквар. У Фелбигеровом саганском буквару (1763.) било је и ових речи: Smoltzét, pflogtst. У једном буквару из Бреславе (1766.) било је између осталих тешких и других речи: Almoßnamtßverpflegungßgelber, Obervogtmundßschaftßcassenbestand и т. д.

Било је осим тога у по неким букваревима страних речи сваке руке и напоследку дошло је дотле, да се још и 1803. год. уносило у Буквар овако што: Kaffka, Bifpaq, Maqmaq, Kaqka, Kiqiq, zanzezizan, Kozkoziziziz*) или Kifkifkifna, Bifpflaßpfroßa, Schlißschmoßschwa**) и т. д.

Глава четвртая још служи претежно вежби у читању, јер је у њој све градиво подељено на слокове који су одељени паузама. Но

у том градиву је већ и поука у моралу. Само што Орфелин у упутству, са методске стране не истиче ту страну, него страну читања и језичког знања, упућујући учи: еља да пита дете колико у којој речи има слогова и који су гласови самогласи, а који сугласи. Тиме уједно да дете добије појам не само о слогу, него и о гласовима као саставним деловима слога.

Језичка вредност истицана је у Буквару још у почетку претпрошлог века. Међу првим важнијим Букваревима те врсте, спомиње се у повесници, Буквар што га је написао дечји пријатељ и окружни порезни благајник Кристијан Фелике Вејше (1726—1804.) у Лајпцигу.

У свакој глави Орфелинова Буквара поједини одељци су азбучним редом ишли и у ређању слогова и у ређању речи за читање. Код спајања слогова, Орфелин је још, сваки суглас по азбуци редом, црвеном бојом штампано. Ово је морала бити пракса у оно доба, јер касније је то и Песталоци радио. Само што је Песталоци црвеном бојом штампано самогласе за разлику од сугласа. А по овоме је свакојако и наша садашња школска штица удешена, јер и на њој су још и данас самогласи штампани црвеном бојом, а сугласи црном.

У глави 5. изнео је Орфелин словенске скраћене речи. Овај одељак свакојако је прихваћен из књижице: Краткія Богословскія сказанія, од Теофана Прокоповича архиепископа Новгородскаго, јер на крају 6. главе (у којој је градиво **Б**) **В**гопознаніи) наводи Орфелин, да је ту науку о Богу, о божјем промислу и о закону божјем (под I. II. III.) узео „од слова до слова из поменутих књижице. Скраћење речи из 5. главе налазе се у изводу и данас у Словенском Буквару, што се учи у II. и III. р. осн. школе. У сва три (I. II. III.) одељка у глави 6. и ако је градиво о Богу, ипак то није изведено у строго догматичном смислу, него је то у јачој мери спрема за науку о моралу, која је саопштена под III. одељком. Градиво под та три одељка стављено је до душе у Буквар да послужи читању, али крајњи му је циљ био да даде поуку о моралу, јер Орфелин напомиње да се и то градиво може „пословирати,“ да би се деца учврстила у познавању писмена, спајању ових у слокове и састављању речи из слогова, али затим каже, кад то све прочитају једанпут или двапут и добро науче читати, да се то има научити на памет, али тако, да знају и садржај свког одељка и

*) Ludwig Hörstel, Fibel etc. Braunschweig, 1803.

**) Christian Heinrich Wolke, Erstes Lesebuch etc. Berlin und Leipzig, 1820.

појединих мањих зачала из тих одељака. Ради тога учитељ треба да им за време појединих лекција све просто разјасни. Још су у овој глави на завршетку називи свих књига Старог и Новог Завета и посланица апостола Павла.

У глави 7. почињу молитве по оном распореду како је у великом Часловцу. Упада у очи разлика овога градива у 6. глави и онога у 7. Орфелин на стр. 68., прим. III., назива градиво у 6. глави „Богословскія члены,“ и упућује да учитељ кад сврши са ученицима символ вере и обради га по катихизису, утврди на томе и оно градиво што је у 6. глави: I. О Богу, II. О божјем промислу и III. О закону божјем. Смисао тог градива у 6 глави, а нарочито онога дела под III. О закону божјем, мање се бави догмом а претежно јаче науком о моралу, поуком за частан и исправан живот. Овако упутство као основ науци вере, сасвим је правилно по првобитном свом значењу. Dr. M. Spanier, учитељ на израиљској верској школи у Магдебургу, пише: „Es sei hier gleich berichtend bemerkt, daß Thora (пет књига Мојсејевих) nicht „Gesetz“ bedeutet. Anfaß zu diesem Irrtum gab der griechische Uebersetzer, der Thora mit: „Nomos-Gesetz“ übersetzte, während das Wort eigentlich nichts anderes heißt als Lehre, Unterweisung*.“ Но познија преоптерећеност и вербализам у настави, напустили су баш тај увод, тај главни осив у религијској настави и место науке, натурили су настави одмах догму, закон. Тек у најновије време јача све више идеја, да се закон божји уноси у наставу на основу науке о моралу. Но ето стари уџбеници били су већ давно на том основу израђени. И свакако на том пољу није био усамљен само уџбеник Орфелинов јер он сам напомиње, да га је радио по *искључившимъ народомъ.*“

У 7. глави је градиво из Часловца. Разне молитве краће и дуже. На завршетку главе помиње писац, да въ киѣвскомъ большемъ Букварѣ эсть еще всцей, которья къ знанію приличествуютъ,“ но он није хтео да то уноси и проширује дело, јер се то све налази у књижици Орѣодоксоеъ Омология. По овоме изгледа да је Орфелин узимао градиво за свој буквар по том кијевском Буквару**).

* Pädag. Jahresschau. II. Band 1907. von E. Clausnitzer Teubner, Berlin 1908. Jüdische Religion. S. 242.

** У Годишњ. Чушић, 13. помиње се, да је Орф. Букв. рађен по латинском, петроградском и бечком немачком Буквару. (Д. Руварац: О првом штампаном словенском Букв.)

У 8. глави је настава у рачуну. Прво О числахъ, па затим ариѣметика. У ариѣметици разликује 5 видова рачуна. 1. вид је бројање. Одузимање назива вычитаніе или Изваденје Делење назива располагањем. Настава у рачуну обухваћена је у бројном простору до 20. Од четири рачунска вида, сваки је посебно израђен као таблица, у низовима до 20, али без понављања оних количина, које су већ биле код којег пређашњег броја.

Овај део је веома мршав, али то није чудо, јер у то доба рачунска настава није ни у просвећенијих народа била развијена. И овој настави дали су у оно доба филантропи нека полета. Тај обрт у методу рачунске наставе, почео је тек око половине 18. века. Још у почетку 18. века, није се рачунска настава као општа обрађивала. У 17. веку било је уредаба, које нису о настави у рачуну ништа ни спомињале. Настава у рачуну обрађивала се појединце. Сваки ђак бавио се рачуном према својим способностима и вољи. Учитељ је контролирао само резултате при рачунању и помагао ђаку, кад овај није даље умео. О заједничкој изради рачунског задатка није се знало. Једино се водило механичко рачунање помоћу правила. У рачуницама је било правила за извађање операцје. Ђак је морао рачунати и без разјашњеног правила. Настава се ограничавала само на писмено рачунање. У настави су биле главне особине: Дати појам о рачунском виду, описати поступак, израђи правило, а уз то неколико примера, на којима ће се правило увежбати.

У том оквиру је изведена и Орфелинова рачуница. Пре сваке операцје истакнуто је правило. Затим низови бројева. На крају свих операцја по један рачунски задатак за сваку операцју.

У 9. глави изнео је Орфелин градиво О Граждѣнскихъ вѣщахъ. I. одељак је О времену. II. О Географіи. III. О и торіи.

У 18. столећу била је настава у земљопису у Немачкој ограничена на мали обим. Као нарочити предмет обрађивала се у бољим варошким грађанским школама. Настава у земљопису ослањала се на наставу у читању, правог наставног поступка није било, него се просто читало и учило на памет.

То се види и у Орфелиновом градиву, јер он сам вели да то градиво уноси деци „и то просто по Сербски, чтобъ они сами читая разумѣвати могли.“ Но вредно је споменути да Орфелин истиче у напомени, да читање историје

не вреди без знања земљописног и без разумевања „Картъ Географическихъ.“ А у III. одељку О историји каже: „Что би совершенно разумѣвати историю, нужно эсть знати Географію и имати чертежи Географическія тоестъ Ландкарты.“ Градиво је изложено по аналитичком начину, који је у оно доба био савремен. Хербарт-Цилерова школа тражи, да се земљопис и повесница доведу у најтешњи однос. Ово је заступао и велики географ Ritter. Разуме се да се ово становиште сасвим у друкчијем правцу схваћа, него што је то било могуће извести у доба, кад је Орфелин израђивао свој уџбеник. По карактеристично је да се он ослањао у свему на напреднији правац. Из тога би се могло закључити, да су му били познати захтеви тадашњих педагошких кругова, у корист напредније школске наставе.

На крају долазимо до резултата, да је Орфелин био вредан, савестан и напредан раденик. Метод његова Буквара одмакао је од првобитног метода срицања корак у напред, а распоред градива у Буквару спада у оно прелазно стање, кад се од свију праваца још понешто затекло у настави.

Можда ће каснији испитивач запазити у Орфелинову Буквару још коју црту од вредности. Овде је за сад изнето све што је вредно пажње данашњих школских радника.

Добро би било кад би наши другови разгледали и друге старе уџбенике, који им до руку дођу, и изнели преглед о њима обзиром на метод и правац наставни тадашњег доба.

Ђ. Михајловић.

БЕЛЕШКЕ.

Збор наставника срп. виших девојачких школа. После 30 и више година састали се у Новом Саду 6. (19.) септембра о. г. наставници и наставнице овог три српске више девојач. школе: новосадске, панчевачке и сомборске, на свом другом састанку јер први је био пре три године у Сомбору, и саветовали се овде пуна три дана о томе, какво ће мњење дати о новој наставној основи, на предлог кр. уг. министарства богочасти и јавне наставе, коју је за такве школе издало то министарство, а уједно, да се посаветују и о томе, шта ће и како ће да чине, да се у данашњим тешким материјалним приликама, поправи и њихово материјално стање, које се затекло још онако, како је пре 33 године

одређено од наших автономних власти, па се никад више није доспело на та питања, ма да се зна, да просветни рад школских трудбеника, стоји у уској вези са њиховим материјалним односима.

100 годишњица српске новосадске гимназије. У смислу закључка професорске конференције од 10. јунија 1908. бр. 270. умољавају се сви бивши ученици српске православне велике гимназије новосадске, а нарочито они, који су на тој гимназији положили испит зрелости, да јаве најдаље до конца године 1908. управи те гимназије, где се налазе и какав положај заузимају у грађанству. Уједно се умољавају бивши ученици да јаве у колико знају и оне бивше ученике а своје другове, који су помрли, где су умрли, кад су умрли и од каквог су положаја у грађанству до своје смрти дошли. Та молба шаље се бившим ученицима српске православне велике гимназије новосадске ради тога, да би се приликом прославе 100 годишњице од постанка те гимназије, која предстоји 1910. г дине, могао саставити тачан списак свију ученика, који су на тој гимназији учили и по коме ће се уз остало моћи проценити рад и вредност те гимназије за минулих 100 година. Најпосле умољавају се сви српски листови у Угарској, Хрватској, Славонији, Далмацији, Аустрији, Босни, Херцеговини, Србији и Црној Гори, да горњу молбу прештампају, и то у више маха, јер се жели, да списак бивших ученика те гимназије буде што тачнији и потпунији.

О сталном школ. надзору у Србији. У овог годишњем државном буџету одобрена је сума од 10.000 динара, коју ће употребити будући обласни школски надзорници на проучавање обласног и средњег школског надзора у државама Западне Европе. По своме повратку, ови би обласни школски надзорници приредили курс, на коме би упознали прве средње школске надзорнике о уређењу средњег школског надзора на западу и по томе би одмах почео тамо функционисати стални школски надзор за осн. школе.

Скупштина друштва за дечју психологију у Србији Ово младо друштво држало је свој други годишњи скуп 3. и 4. августа ове године у Београду. На овом скупу претресана су многа питања из области дечје психологије.

Пре скупштине, а у дане 31. јула, 1. и 2. августа ове год. ово је друштво држало тродневни курс, ради упознавања својих чланова са експерименталним проматрањем деце и при-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

меном добивених резултата у васпитању. Курс је био добро посећен, а предавања је држао г. Др. Паја Радосављевић, доцент Њујоршког Универзитета, који је студирао децју психологију у Мојманову лабораторијуму и у последње време специјално проучавао Child study у Њујорку.

Реформа наставе у Турској. — У програму младотурског комитета, била је једна тачка, по којој је изгледало, да ће хришћанске народности у новом уставном поретку у Турској, имати једино своје основне народне школе, а средње и више да ће бити мешовите, али турске. Ових дана комитет је ту ствар решио тако, да све основне школе издржава турска влада и да се у неким од њих предаје на матерњем језику; средње школе пак да имају као наставни турски језик, ако их издржава турска влада, али да и средње школе и универзитети могу бити и на другом језику ако се издржавају из приватних средстава.

Школе у Арбанији. — У неким местима у Арбанији отворене су чисто арбанашке школе. Обучавању је присутствовало и више одраслих људи. Судећи по расположењу Арбанаса према овим, новим својим школама, отварање истих брзо ће отпочети по свима већим местима у Арбанији.

Женске управитељи основних школа. По водом питања једне учитељице, донела је варошка школска секција у Берлину решење, да прихваћа, становиште да и учитељице могу управљати основним школама, ако имају спрему која одговара томе позиву. С тога је поднето питање провинцијалној школској управи, да ли ће се и женске нустити на испит за учитеље средњих школа и школске управитеље.

Жа „Одговор „Школ. Гласнику“, од Ј. З. Медурића.“

У 220. бр. „Браника“ о г. Ј. З. Медурић учитељ из Турије, одговара „Школ. Гласнику“ на чланак „Реч у корист смишљена рада,“ што је изишао у прошлом броју „Шк. Гл.“ У нашем чланку није нико лично апострофиран, али Ј. З. Медурић наводи „да се њему не може пребацити лична амбиција.“ Ми смо рекли: „Изгледа, да се у целом овом питању истичу неке личне амбиције избог њих превиђа значај самога рада и значај нашег учитељског угледа у резултату тога рада.“

Као што се види ни смо споменули ничије име, а лично нисмо никог ни мислили, него смо у опште мислили у изразу „личне амбиције,“ истицање спора о некој умисљеној личној суревњивости, јер своје мишљење износимо у корист ствари, а не икоје личности.

Тиме држимо да смо умирили ватрено одушевљеног радника Ј. З. Медурића, а лепо је

од њега што је и он учитеље умирио, да нема личне амбиције, да руководи радом заједничке седнице и њеног управног одбора. Скроман човек радо призна оно што је ван његове снаге.

„Уредништво Школ. Гласника“

НОВЕ КЊИГЕ.

Српска Књижевна Задруга. Изашло је из штампе XVII. коло Српске Књижевне Задруге, у којем су ова дела:

1. *Песме Јована Дучића.*
2. *Један разорен ум и Записник једнога покојишника,* приповетке *Лазе Комарчића.*
3. *Бидо,* слика у 5 чинова с певањем од Јанка М. Веселиновића и Драгомира Брвака, с партитуром од Ј. Јенка.
4. *Хаџи Душа,* роман из живота старог Београда, од Драгутине Ј. Илића.
5. *Енеида,* спев Вергилија (друга половина), превео др. Никола Вулић.
6. *Ловчеви записи* (прва половина), од И. С. Тургејева превео Јован Максимовић.
7. *Историја савремене образованости,* књига III. од Шарла Сењобоса, превели Владимир Ј. Радојевић и Миливој Анастасијевић.

Књиге се од 1. октобра разашљу Добротворима, као и повереницима и задругарима, тачно по пријему послатих улога. Добротворима са стране шиљу се књиге преко месних повереника, ради уштеде у поштарини.

Моле се повереници, да похитају са скупљањем и слањем задругарских улога.

Књиге се могу добити и непосредно од Задруге. **Змај Јован Јовановић и Ђорђе Рајковић,** на основу писама и других извора, од Дра. Тихомира Остојића Н. Сад. Штампаарија учитељског деоничареког друштва „Натошевић.“ 1908. Прештампано из Летописа Матице Српске.

Змај, шаљиви календар за 1909. г. са 28 шаљивих слика. Уз сарадњу Бен-Акибе, Бране и других, уредио В. Бема. Изд. Милана Илића у Земуну. Цена 50 фил.

Ново

отворена књиговезачка радња

Браће Лучића

Нови Сад.

Ђурчијека улица 32. бр.

Част нам је јавити врло штованој публици из Новог Сада и околине, да смо отворили нову књиговезачку радионицу и да ћемо све послове који у ту струку спадају, тачно и по најумеренијој цени обављати.

Препоручујемо своју ново отворену радњу свима новчаним и другим заводима за увезивање протокола, а нарочито црквеним општинама за увезивање евангелија и других књига.

Као млади почетници трудићемо се, да своје врло штоване муштерије у сваком погледу задовољимо.